

ΛΟΥΪΖΑ ΚΑΡΑΠΙΔΑΚΗ

Ο διευρυμένος ρόλος των περιφερειακών θεματικών μουσείων

ΠΕΡΙΛΗΨΗ: Ο προβληματισμός της μελέτης αυτής κινείται γύρω από τα θεματικά μουσεία στην περιφέρεια, τον ρόλο τους στην τοπική κοινωνία και την επικοινωνιακή στρατηγική που υιοθετούν. Ιδιαίτερη έμφαση δίδεται στον εκπαιδευτικό τους ρόλο και στην μεταβίβαση μέσω της μάθησης στοιχείων από την άυλη πολιτισμική κληρονομιά στις νεότερες γενιές. Το θέμα προσεγγίζεται με αναφορά σε συγκεκριμένο παράδειγμα, το οποίο συνιστά υπόθεση εργασίας κατά τη συγκρότηση ενός μουσείου στην περιφέρεια.

Λέξεις-κλειδιά: μουσείο, θεματικό μουσείο, περιφερειακό μουσείο, μουσειογραφία, τοπική κοινωνία

Ένας σημαντικός προβληματισμός κατά τη δημιουργία μιας μουσειακής έκθεσης συνδέεται με τα κριτήρια συγκρότησης και εμπλουτισμού της καθώς και με την επιλογή των προς έκθεση αντικειμένων, προκειμένου να διασφαλίζονται οι απαραίτητες ισορροπίες στο πλαίσιο της επιδιωκόμενης επικοινωνιακής πολιτικής¹. Ένα πρόβλημα που προβάλλει συχνά και που, κατά την άποψή μας, αποτελεί πλεονέκτημα, είναι η απουσία συχνά στην περίπτωση των εθνογραφικών ή τοπικών απλώς μουσείων, μοναδικών έργων τέχνης ή «αριστουργημάτων», που μιλούν από μόνα τους και εξασφαλίζουν το ενδιαφέρον του κοινού. Στην περίπτωση αυτή επιλέγουμε τη δημιουργία θεματικού μουσείου.

1. Η σχετική βιβλιογραφία είναι εκτενής, ενδεικτικά αναφέρουμε: Α. Λαπούρτας - Α. Δημητρακάκη, «Μουσείο και επικοινωνία: περί όρων και ορίων», *Αρχαιολογία* 48 (1993), σ. 90, 92, Ανδρομάχη Γαζή, «Μουσεία για τον 21^ο αιώνα», *Τετράδια Μουσειολογίας* 1 (2004), σ. 8, Ευγενία Π. Μπιτσάνη, *Πολιτισμική διαχείριση και περιφερειακή ανάπτυξη: Σχεδιασμός πολιτιστικής πολιτικής και πολιτιστικού προϊόντος*, Αθήνα 2004.

Ο όρος θεματικό μουσείο αναφέρεται σε προβολή ενός συγκεκριμένου θέματος² του οποίου η πραγμάτευση γίνεται σε δύο άξονες, που αντιστοιχούν σε ένα επίπεδο διαχρονικής και εξελικτικής παρουσίασής του και σε ένα επίπεδο πολυδιάστατης πραγμάτευσής του³. Η αντιμετώπιση αυτή επιτρέπει πολλαπλές αναγνώσεις ενός εκάστου αντικειμένου στη νεότερη εποχή, όπου η αισθητική του αντικειμένου συχνά φαίνεται να υποχωρεί μπροστά στην αφηγηματική του ικανότητα να αναδεικνύει τον ίδιο το ρόλο του και τη λειτουργία του. Η προσέγγιση του αντικειμένου μέσα από μια ολιστική παρουσίαση των σχέσεων που δομούνται γύρω από αυτό δημιουργεί ένα ιστό σημασιών⁴. Κατά την αφηγηματική αναπτύσσονται γύρω από τη χρήση του, τα δρώμενα και οι τελετουργίες στις οποίες αυτό εμπλέκεται. Ειδικότερα η μουσειακή προσέγγιση ενός αντικειμένου οφείλει να δίνει έμφαση σε όλες τις δυνατές λειτουργικές εκφάνσεις του στον

2. Αικατερίνη Πολυμέρου-Καμηλάκη, «Μουσείο Γεωργικών εργαλείων και Παραδοσιακής Τεχνολογίας στο Βελεστίνο», *Περιοδικό εν Βόλω* 9 (2003), σ. 58-61, η ίδια, «Η πολιτιστική και οικονομική δυναμική του Μουσείου Γεωργικών Εργαλείων και Παραδοσιακής Τεχνολογίας στο Βελεστίνο. Η χαμένη ευκαιρία δημιουργίας ενός μοναδικού οικομουσείου», *Υπέρεια*, τόμ. 6 (2014) σ. 598 κεξ. ([https:// kentrolaografias.academia.edu/AikateriniPolymerouKamilaki](https://kentrolaografias.academia.edu/AikateriniPolymerouKamilaki)), Λουΐζα Καραπιδάκη, «Καβαλιανά: από τη μελέτη της ιστορίας στη δημιουργία ενός σύγχρονου μουσείου», στο Παναγιώτης Καμηλάκης - Λουΐζα Καραπιδάκη (επιμ.), *Η Ελλάδα και το βάθος από την αρχαιότητα έως σήμερα (Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου, Μέγαρο της Ακαδημίας Αθηνών, Αθήνα 1-2 Οκτωβρίου 1999)*, Ακαδημία Αθηνών, Δημοσιεύματα του Κέντρου Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας της Ακαδημίας Αθηνών, αρ. 19, Αθήνα 2003, σ. 359-360, Ασπασία Λούβη, «Θεματικά Τεχνολογικά Μουσεία: το Δίκτυο Μουσείων του Πολιτιστικού Ιδρύματος Ομίλου Πειραιώς», *Τετράδια Μουσειολογίας* 4 (2007), σ. 40-44.

3. Ως παραδείγματα θεματικών μουσείων αναφέρονται και τα εξής τα οποία συγκροτήθηκαν με τη μουσειακή επιμέλεια της γράφουσας και την επιστημονική ευθύνη της διευθύντριας του Κέντρου Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας της Ακαδημίας Αθηνών Αικατερίνης Πολυμέρου-Καμηλάκη: Μουσείον Άρτου στην Αμφίκλεια, Μουσείο των Ακριτών της Ευρώπης στην Παλαιόχωρα Χανίων Κρήτης. Βλέπε και Λουΐζα Καραπιδάκη, «Το Μουσείο του Άρτου στην Αμφίκλεια» στο *Από το αλεύρι στο ψωμί* (εκπαιδευτικό πρόγραμμα), Κέντρον Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας της Ακαδημίας Αθηνών, Ινστιτούτο των Ελληνικών Μύλων, Λαογραφικός χορευτικός Σύλλογος Αμφίκλειας «Δαδιώτικη Εστία», Ευρωπαϊκές ημέρες Πολιτιστικής Κληρονομιάς, Σεπτέμβριος 2002, η ίδια, «Εκθεση: Ακρίτες της Ευρώπης», στο *Ευρωπαϊκή Ακριτική Παράδοση: από τον Μεγαλέξαντρο στον Διγενή Ακρίτα*, (Πρακτικά Επιστημονικών συναντήσεων Αθήνα 2002, Ιωάννινα, Κάρπαθος, Θεσσαλονίκη, Βενετία 2004), Δημοσιεύματα του Κέντρου Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας της Ακαδημίας Αθηνών, Αικατερίνη Πολυμέρου-Καμηλάκη (επιστ. ευθύνη), αρ. 23, Αθήνα 2004, σ. 212, η ίδια «Μουσείο του Δάσους», οδηγός Μουσείου, Αθήνα 2002, (σ. 1-16).

4. Geertz Clifford, *The Interpretation of Cultures: Selected Essays*, Basic Books, New York 1973 (ελληνική έκδοση: *Η ερμηνεία των πολιτισμών*, μετάφρ. Θ. Παραδέλλης, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2003).

κύκλο της ζωής και του χρόνου, στον ιδιωτικό και δημόσιο χώρο, στον καθημερινό και τελετουργικό χρόνο στην παραγωγή και την οικονομία και γενικά σε όλα τα ζητήματα που συνδέονται με την κατασκευή, την τεχνολογία, τη χρήση, τη λειτουργία, την καλλιτεχνική του αξία κ.λπ.

Μέχρι πρόσφατα, η μουσειακή πρακτική σχετικά με την έκθεση αντικειμένων του λαϊκού πολιτισμού περιορίστηκε στη συγκέντρωση και παρουσίαση τρισδιάστατων αντικειμένων τα οποία εκτίθενται είτε ως καλλιτεχνικά δημιουργήματα (υφαντά, ξυλόγλυπτα κ.λπ.) είτε ως χρηστικά αντικείμενα συνδεδεμένα με συγκεκριμένες πρακτικές και λειτουργίες (εργαλεία, έπιπλα σκεύη, εξαρτήματα κ.λπ.). Η μουσειακή δηλαδή θεώρηση του λαϊκού πολιτισμού περιορίστηκε κυρίως στην υλική του διάσταση και άφησε έξω από τα ενδιαφέροντά της άυλη υπόστασή τους, δηλαδή τομείς που ανήκουν στη σφαίρα του *μη απτού*, όπως είναι ο λόγος, οι δοξασίες, οι πρακτικές κ.λπ.⁵

Οι τομείς αυτοί συνιστούν για την παρούσα μελέτη ένα νέο πεδίο προβληματισμού σε σχέση με τη συγκρότηση μιας μουσειακής έκθεσης, η οποία στόχος μας είναι να υπερβαίνει τα συνήθη πρότυπα. Το ενδιαφέρον δηλαδή στρέφεται στην παρουσίαση είτε μέσα από τα συνήθη μουσειακά εκθέματα είτε μέσα από τη χρήση της σύγχρονης τεχνολογίας (βιντεοσκοπήσεις εθιμικών πρακτικών, ηχογραφήσεις αφηγήσεων κ.λπ.) των άυλων πολιτισμικών αγαθών. Σύμφωνα με τις μεταμοντέρνες θεωρίες, σκοπός μας είναι η παρουσίαση των αντικειμένων με τρόπο που να ενθαρρύνονται οι εναλλακτικές ερμηνείες⁶, οι οποίες ενεργοποιώντας τις νοητικές διεργασίες, υλοποιούν κατά μία έννοια και τον εκπαιδευτικό στόχο ενός μουσείου.

Σ' αυτό το πλαίσιο η δημιουργία θεματικών μουσείων συνιστά πρόκληση για τη συγκρότηση μιας έκθεσης, που με τη συνδρομή της σύγχρονης τεχνολογίας θα συνδυάζει τα τρισδιάστατα αντικείμενα με τις διαδικασίες στις οποίες αυτά εμπλέκονται και θα αντανakλά τη χρηστικότητά τους καθώς και τις σχετικές ιδέες και αντιλήψεις σε όλα τα επίπεδα του υλικού, κοινωνικού και πνευματικού λαϊκού βίου. Πιο συγκεκριμένα, με τη δημιουργία σύγχρονων θεματικών μου-

5. Ευρυδίκη Αντζουλάτου-Ρετσίλα, «Πτυχές μουσειακής θεώρησης θεμάτων του λαϊκού πολιτισμού», στο Μανόλης Γ. Βαρβούνης, Μανόλης Γ. Σέργης (διευθ), *Ελληνική Λαογραφία. Ιστορικά, Θεωρητικά, Μεθοδολογικά, Θεματικές*, τόμ. 2, Ηρόδοτος, Αθήνα 2012, σ. 956.

6. Ειρήνη Νάκου, «Το επιστημονικό υπόβαθρο της σχέσης μουσείου, εκπαίδευσης και ιστορίας», στο Ειρήνη Νάκου (επιμ.), *Διεπιστημονικές Προσεγγίσεις στη Μουσειακή Αγωγή*, Αθήνα 2002, σ. 124, 125, Ματούλα Σκαλτσά, συνέντευξη στον Αυγουστίνο Ζενάκο με θέμα «Μουσειολογία: μια νέα επιστήμη», Εφημερίδα *Το Βήμα*, Πέμπτη, 03-02-2011, Στέλιος Παπαδόπουλος, «Από την αισθητική ενατένιση στην ερμηνευτική προσέγγιση», στο *Ανθρωπολογικά, Μουσειολογικά, Μικρά μελετήματα*, Αθήνα 2003, σ. 507.

σειών επιδιώκουμε την συγκέντρωση και παρουσίαση δεδομένων (κειμένων, φωτογραφιών, ταινιών κ.ά.) ικανών να ανασυγκροτήσουν έναν ολόκληρο κόσμο -φυσικά μέσα στα πλαίσια των δυνατοτήτων του χώρου του μουσείου- όπου το εκτιθέμενο αντικείμενο δεν αποτελεί παρά ένα υλικό τεκμήριο, πλαισιωμένο από μουσειογραφικές παρεμβάσεις, που δημιουργούν την αφορμή για πολλαπλές αφηγήσεις γύρω από τη λειτουργία του και αναπλάθουν δημιουργικά το παρελθόν του.

Κατά την προσέγγιση του θέματος της παρούσας μελέτης, μέσα από τη χρήση συγκεκριμένου παραδείγματος, δίνεται έμφαση στο πώς ένα μουσειακό αντικείμενο μπορεί να συνδεθεί με ένα πλήθος πληροφοριών που αφορούν στη λειτουργική και συμβολική του αξία, η συγκέντρωση των οποίων εξαρτάται κατά κύριο λόγο από εκτεταμένη επιτόπια έρευνα, από την ωριμότητα του ερευνητή και την ικανότητά του να διεισδύει στις ποικίλες όψεις του λαϊκού πολιτισμού, αλλά και από την ικανότητα του μουσειολόγου να συνθέτει κατάλληλα το επιστημονικό υλικό που έχει στη διάθεσή του⁷, με στόχο τη δημιουργία μιας σύνθετης αφήγησης σε πολλαπλά επίπεδα και μιας ιστορικής προσέγγισης με έντονο διδακτικό χαρακτήρα, έτσι ώστε «να λειτουργήσει το μουσείο ως μηχανισμός διαμόρφωσης κουλτούρας και δεξιοτήτων πολιτισμικής κριτικής»⁸.

Στη συνέχεια γίνεται προσπάθεια να αναδειχθεί ο διευρυμένος ρόλος των σύγχρονων μουσείων, με συγκεκριμένες προτάσεις για τη λειτουργία και την αυτοχρηματοδότησή τους. Αυτό είναι δυνατόν να συντελέσει στην αντικειμενική δόμηση μιας συλλογικής ταυτότητας⁹ με σεβασμό προς στην παράδοση του τόπου¹⁰, που να εκτοπίζει τάσεις εθνικιστικές όπως για παράδειγμα συνέβη κατά

7. Στέλιος Παπαδόπουλος, «Από τις τοπικές συλλογές στα σύγχρονα μουσεία», στο βιβλίο του *Ανθρωπολογικά, Μουσειολογικά, Μικρά μελετήματα*, Αθήνα 2003, σ.115.

8. Γιώργος Κόκκινος, Ευγενία Αλεξάκη, «Εισαγωγή» στο Γιώργος Κόκκινος, Ευγενία Αλεξάκη (επιμ.), *Διεπιστημονικές Προσεγγίσεις στη Μουσειακή Αγωγή*, Αθήνα 2002, σ. 13, Στέλιος Παπαδόπουλος, «La découverte Muséologique du paysan en Grèce», στο βιβλίο του *Ανθρωπολογικά, Μουσειολογικά, Μικρά μελετήματα*, Αθήνα 2003, σ.146.

9. Χαρακτηριστικό παράδειγμα το «Regional Museum of History “Stoyu Shishkov” - Smolyan», που ιδρύθηκε για τους κατοίκους της ορεινής Ροδόπης στη Βουλγαρία και διαθέτει «Electronic Guide to the Bulgarian Patriot» (http://www.museumsmolyan.eu/eng/Z_misia_en.html). Το μουσείο εξυπηρετεί την κοινωνία με ποικίλους τρόπους. Προσφέρει γνώση και έμπνευση στους ανθρώπους μέσα από ένα ταξίδι πίσω στις ρίζες τους και τους παρέχει την ευκαιρία να γνωρίσουν άλλους πολιτισμούς μέσα από τις μοναδικές του συλλογές που αναδεικνύουν τον πλούτο και την ποικιλία των παραδόσεων της περιοχής. (η μετάφραση δική μου).

10. Ενδεικτικά: Μάρλεν Μούλιου – Αλεξάνδρα Μπούνια, «Μουσειακές Εκθέσεις. Ερμηνευτικές προσεγγίσεις στη μουσειακή θεωρία και πρακτική, *Αρχαιολογία και Τέχνες* 70 (1999), σ. 57, Ανδρομάχη Γκαζή, «Η έκθεση των αρχαιοτήτων στην Ελλάδα (1829-1909).

την περίοδο της δικτατορίας με τους χώρους πολιτισμού, με τοπικά μουσεία αλλά και με πολλά εθνικά μουσεία.

1. Το παράδειγμα

Το παράδειγμα που ακολουθεί βασίζεται σε επιτόπια έρευνα στο νησί της Ρόδου¹¹ και αφορά σε μία συγκεκριμένη χρήση του ψωμιού στον γάμο. Μέσα από την παράθεση των πληροφοριών, που έφερε στο φως η επιτόπια έρευνα επιχειρείται να παρουσιαστεί η χρήση του ψωμιού μόνο σε έναν τομέα του κοινωνικού βίου, στον γάμο και να συνδεθεί με ολόκληρο το δίκτυο των σχέσεων που το περιβάλλουν και αναδεικνύουν ότι το ψωμί δεν αποτελεί μόνο από αισθητική άποψη ένα διαφορετικό ψωμί, όπως συνήθως παρουσιάζεται στις μουσειακές εκθέσεις, αλλά συνοδεύεται από ένα πλέγμα ιδεών και αντιλήψεων που προβάλλουν μέσα από τον τελετουργικό τρόπο παρασκευής, διανομής και κατανάλωσής του:

Ο γάμος πρώτα, κυρά μου, εκρατούσε τέσσερις, πέντε ημέρες. Αρχίναν από τη Πέφτη. Πέφτη εκάναν τα ζυμάρια για να ζυμώσουν τη μ-Παρασκευή τα ψωμιά του γάμου. (Δεν είχε πρώτα μίη φαγιά, μίη ρεσιτωρά, ψωμιά ν' αγοράσουνε, τίποτα. Όυλα τα κάμναν οι γυναικούλες... Ο γάμος αρχίνα 'που τη Πέφτη. Έθεν να βγει ο γαμπρός κι η νύφη να καλέσουν το χωριόν όλο, σπίτι σπίτι. «Ελάτε στα ζυμάρια, κοπιάστε στα ζυμάρια». Λοιπόν, εκοσκινίζασι στη σκάφη, τσα τόσο δα ξύλινο δοχείον είναι και κοσκινίζαν μέσα τα κορούλια. Εκοσκινίζαν τα μικρά κορούλια, που 'χαν μάννα και πατέρα, Εκοσκινίζαν το κι ετραγουδούσαν πιον οι κανακιστάες. Ύστερα ζυμώναν το ζυμάρι. Η νοικοκυρά είχε προζύμη έτοιμη παλιά κι έλιωνέ τη κι έρριζε τη μες στο αλεύρι και ζυμώναν τα κορούλια πιον. Επααίναν κι ερίχναν μέσα κέρματα. Να, και βουτούσαν οι κορούλες μέσα να τα βρούνε κι εγένουντο με τ' αλεύρι. Με τα χέρια έπρεπε

Ιδεολογικές αφετηρίες-πρακτικές προσεγγίσεις», *Αρχαιολογία και Τέχνες* 73 (1999), σ. 51, Τέτη Χατζηνικολάου, «Εισαγωγή, στο Μουσεία και Λαϊκός Πολιτισμός», *Εθνογραφικά* 12,13 (2003), σ. 11-26, Αλεξάνδρα Μπούνια – Ανδρομάχη Γκαζή, *Εθνικά Μουσεία στη Νότια Ευρώπη. Ιστορία και προοπτικές*, Αθήνα 2012, σ. 11.

11. Ευχαριστώ τη συνάδελφο στο Κέντρο Λαογραφίας Μαρία Ανδρουλάκη, ερευνήτρια-μουσικολόγο, που έθεσε στη διάθεσή μου το κείμενο της ανέκδοτης διδακτορικής της διατριβής. Βλ. Μαρία Γ. Ανδρουλάκη, *Μουσικός πολιτισμός Ρόδου. Όψεις, διαδικασίες, συμπεριφορές. Μία μελέτη της χρήσης και λειτουργίας της μουσικής στην κοινωνία του νησιού. Η περίπτωση του Ασκληπιείου (Από τις αρχές του 20ού έως τις αρχές του 21ου αι .)*, (διδακτορική διατριβή), Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Τμήμα Κοινωνικής Ανθρωπολογίας, Βόλος 2011.

να τα πιάσουν τα κέρματα. Εβουτούσαν τα κορούλια να βρούσι τα κέρματα μέσα. Κι ο κανακιστής πιον εκανάκιζε... Την Παρασκευή που εξυμώναν τα ψωμιά, επάαινε η κάθε γυναίκα, που 'ταν καλεσμένη, μ' ένα καφίζι¹² αλεύρι. Όσες ήταν συγγενείς επάαιναν μ' ένα μισοκοίλι¹³. Εξυμώναν πιο τα ψωμιά οι συγγενείς, ψήναν τα, πίναν μαστίχα και μεθιούσαν κιόλα κι ετραγουδούσαν. Άμα ν-ευρίσκουντο πολλές πιο στο γάμο, σπρώξε η μια την άλλη, κάμναν και το σωρό. Οι άντρες δεν έρχοντο στα ζυμώματα, μόνο γυναίκες, άντρες δεν είχε. Εκάμναν οκτώ, εννιά φουρνιές. Γιατί ψωμιά δεν είχε πουθενά, έπρεπε να ζυμώσουν για να φαν ο κόσμος.¹⁴

Η πιο πάνω αφήγηση αποτελεί μία πολύ σημαντική μαρτυρία που φέρνει στο φως ένα πλήθος συμβολισμών, που συνδέονται με το ψωμί στο γάμο και ταυτόχρονα συνιστά ένα πολύ μικρό τμήμα της έρευνας που μπορεί να πραγματοποιηθεί με άξονα το ψωμί και τις χρήσεις του στον βίο των ανθρώπων (κοινωνικό, επαγγελματικό κλπ.). Περιγράφονται οι συνθήκες παρασκευής του, μέσα από τις οποίες αναδύονται ποικίλοι συμβολισμοί. Επιβάλλεται η τήρηση συγκεκριμένων κανόνων (κορίτσια αμφιθαλή) και γίνεται η χρήση μεταλλικών αντικειμένων (νομίσματα μέσα στη ζύμη) προκειμένου να έχει επιτυχία το ζυμάρι και να αυξηθεί το ζυμάρι. Σύμφωνα με την πιο πάνω αφήγηση η παρασκευή του ψωμιού μπορεί να ενταχθεί στις τελετουργίες κοινωνικής συναίνεσης μέσα από τις οποίες αναπαράγεται η κοινωνική συνοχή¹⁵. Με την ετοιμασία των ψωμιών στο γάμο επιτυγχάνεται η αλληλοσύμπραξη των μελών της κοινότητας. Το σιτάρι από το οποίο παρασκευάζεται το ψωμί αποτελεί δωρεά όλων των μελών τη κοινότητας, πράξη που αποδεικνύει την κοινοτική αλληλεγγύη και εξασφαλίζει τη συναίνεση της κοινότητας για τον μέλλοντα γάμο. Έτσι το ψωμί δεν είναι ένα απλό διατροφικό αγαθό που πρόκειται να καταναλωθεί στο τραπέζι του γάμου, αλλά ένα συμ-

12. Το καφίζι είναι δοχείο χωρητικότητας που ισοδυναμούσε με το 1/8 του κοιλού. Το κοιλό, σε σχήμα κυλινδρικού κάδου, ήταν τούρκικη μονάδα βάρους για τα δημητριακά, ισοδύναμη περίπου με 20-24 οκάδες (περίπου 27,5-28 κιλά). Επομένως ένα καφίζι ισοδυναμούσε με 2,5-3 οκάδες. Βλ. Δ. Πετρόπουλος, «Συμβολή εις την έρευναν των λαϊκών μέτρων και σταθμών», *Επετηρίς Λαογραφικού Αρχείου* 7-8 (1952-1953), σ. 62-63, Αικατερίνη Πολυμέρου-Καμηλάκη, *Νεοελληνική Μετρολογία. Συμβολή στη Μελέτη των μέτρων και σταθμών*, σελ. 650, όπου και εκτενέστερη βιβλιογραφία (υπό έκδοση διδακτ. διατριβή).

13. Το μισοκοίλι είναι μισό κοιλό, δηλαδή 4 καφίζια.

14. Μαρία Γ. Ανδρουλάκη, ό.π., σ. 263-264.

15. Σ. Δημητρίου-Κοτσώνη, «Το τραπέζι του φαγητού: Συμβολικός διάλογος και πρακτική επιτέλεση» στο Σ. Δημητρίου (επιμ.), *Ανθρωπολογία των φύλων*, Σαββάλας, Αθήνα 2001, σ. 113. Πρβλ. Μαρία Γ. Ανδρουλάκη, ό.π., σ. 264.

βολικό αντικείμενο το οποίο συμβάλλει στην ανασυγκρότηση του πνεύματος αλληλεγγύης που χαρακτηρίζει τις παραδοσιακές κοινωνίες¹⁶. Επιπροσθέτως, ως αντικείμενο δωρεάς το ψωμί συνιστά σύμβολο ένωσης και έκφραση φιλικής διάθεσης¹⁷ που δημιουργεί υποχρεώσεις ανταποδοτικές:

Ο παλιός γάμος άρχιζε επισήμως την Πέμπτη, στην νεολαία όμως αναγγελλόταν 10 μέρες πριν, όπως άλλωστε και στους στενούς συγγενείς. Οι νέοι λοιπόν ανέβαιναν στις στέγες των σπιτιών, άναβαν φωτιές με χινοπόδια¹⁸ και φώναζαν: «Ελάτε στα δανεικά». Η φράση είχε τη σημασία της. Διότι όλο το χωριό έπαιρνε στο γάμο σιτάρι ή αλεύρι και βοηθούσαν το νέο ζευγάρι στα πρώτα βήματα της νέας του ζωής. Ακολουθούσε το άλεσμα του σιταριού στο μύλο, τα ζυμάρια της Πέμπτης και τα ζυμώματα της Παρασκευής¹⁹.

Είναι φανερό από την πιο πάνω μαρτυρία ότι στο πλαίσιο του γάμου η δωρεά σιταριού συνιστά μεν πράξη εθελοντική, αλλά επιβάλλεται κανονιστικά στο πλαίσιο της κοινωνικής αλληλεγγύης²⁰ και παραπέμπει στην έννοια του δώρου με ανταποδοτική σημασία²¹. Αυτός που παίρνει το δάρο οφείλει να το ανταποδώσει σε αόριστο χρόνο. Ως μορφή αντι-δώρου μπορεί να θεωρηθεί και η προσφορά ψωμιού κατά την πρόσκληση που γινόταν μετά το ψήσιμο των ψωμιών:

Οι συγγενείς του γαμπρού γύριζαν στο χωριό και μοίραζαν μια κουλούρα στο κάθε σπίτι, ανάλογα δε με το σιτάρι που είχαν πάρει την προηγούμενη από το κάθε σπίτι, εξαρτιόταν και το μέγεθος της κουλούρας, που έδιναν σ' αυτό. Στο νεότερο γάμο, το έθιμο συνεχίστηκε με ένα καφίτζι αλεύρι...Για τις ανάγκες του γάμου εκρησιμοποιείτο το 10%, ενώ το υπόλοιπο έμενε για ενίσχυση του νέου ζευγαριού²².

16. Μαρία Γ. Ανδρουλάκη, ό.π., σ. 265.

17. Arnold Van Gennep, *Les rites de passage*, Paris [1909], 1981, σ. 40. Πρβλ. Μαρία Γ. Ανδρουλάκη, ό.π., σ. 264.

18. Η λέξη αχινοπόδια ή ασκινόποδια, προέρχεται από τη λέξη εχινόποδας (=θάμνος αγκαθωτός, φρύανο). Κλαδιά από αυτόν το θάμνο χρησιμοποιούνταν ως φωτιστικό μέσο σε εξωτερικό χώρο. Βλ. Μαρία Γ. Ανδρουλάκη, ό.π.

19. Στέργιος Στούππος, *Ασκληπιείον. Ιστορία και παραμύθι*, Ρόδος 1981, σ.70. Βλ. και Μαρία Γ. Ανδρουλάκη, ό.π. σ. 264-265.

20. Μαρία Γ. Ανδρουλάκη, ό.π., σ. 265.

21. Μαρσέλ Μωζ, *Το Δάρο. Μορφές και λειτουργίες της ανταλλαγής στις αρχαϊκές κοινωνίες*, μετάφραση Άννα Σταματοπούλου-Παραδέλη, Αθήνα 1979, σ. 74.

22. Στέργιος Στούππος, ό.π. σ. 70. Βλ. και Μαρία Γ. Ανδρουλάκη, ό.π., σ. 266.

Από την μαρτυρία αυτή προκύπτει η λειτουργία του ψωμιού ως αντι-δώρου, και μάλιστα μία μορφή παροχής «ανταγωνιστικού τύπου, αφού το αντι-δώρο, η κουλούρα, που προσφέρεται σε κάθε σπίτι, έχει μέγεθος ανάλογο με το μέγεθος της προσφοράς του σπιτιού αυτού σε σιτάρι»²³.

Παράλληλα, παρασκευαζόμενο από υλικά που προσφέρονται από κοινού, το ψωμί συνιστά ένα προϊόν με συγκεκριμένους συμβολισμούς, ένα αντικείμενο που ανήκει σε όλους και προσφέρεται σε όλους. Με την έννοια αυτή συνιστά το μέσον σύναψης ένωσης μεταξύ όλων των μελών της κοινότητας, μία μορφή μετάληψης για τη σύναψη συγγένειας με όλα τα μέλη της κοινότητας. Με τον τρόπο αυτό εξασφαλίζεται η συναίνεση όλων για τον μέλλοντα γάμο και ταυτόχρονα η αποτροπή ενδεχόμενης κακής επιρροής²⁴.

Τα πιο πάνω δεδομένα της έρευνας αναδεικνύουν το ψωμί σε σύμβολο του γάμου και ως σύμβολο είναι φορέας σημασιών και αξιών²⁵. Το ερώτημα είναι πώς μπορούν οι πληροφορίες αυτές να αξιοποιηθούν από έναν μουσειολόγο.

Είναι γεγονός ότι το ψωμί δεν πρέπει να παρουσιασθεί απλά ως ένα διατροφικό αγαθό του γάμου, όπου δίνεται έμφαση στην αισθητική διακόσμηση που το συνοδεύει, διότι το ψωμί όπως φαίνεται από την πιο πάνω μαρτυρία είναι δώρισμα, αντιδώρο, συνεκτικός κρίκος μεταξύ των μελών μιας κοινωνίας, μέσον αποτροπής του κακού. Ταυτόχρονα όμως είναι ένα αντικείμενο από φυσικά συστατικά, τα οποία συνδέονται με συγκεκριμένους τρόπους παραγωγής και επεξεργασίας, οι όροι των οποίων απαιτούν ιδιαίτερη έρευνα, ώστε να αναδειχθούν οι ενδεχόμενες ιδιαιτερότητες, οι χρήσεις και οι συμβολισμοί. Με άλλα λόγια, επιδιώκεται η ανασυγκρότηση ολόκληρης της ιδεολογίας της κοινωνίας που περιβάλλει το αντικείμενο σιτάρι, αλεύρι, ψωμί, από το αρχικό στάδιο παραγωγής μέχρι την κατανάλωσή του.

Όπως γίνεται φανερό δεν αρκεί μόνο η αναφορά ενός εθίμου, αλλά εξετάζεται και η σχέση του εθίμου αυτού με το πλαίσιο των γεγονότων που το περιβάλλουν και το σκοπό που εξυπηρετούν. Ερευνάται δηλαδή ολόκληρο το πλέγμα των σχέσεων που παράγεται ή αναπαράγεται γύρω από το αντικείμενο. Με αυτό τον τρόπο κάθε αντικείμενο μετατρέπεται σε σύμβολο-κλειδί²⁶. Με την αποκωδικοποίηση των νοημάτων που το συνοδεύουν αποκαλύπτεται ένας ολόκληρος

23. Μαρία Ανδρουλάκη, ό.π., σ. 267.

24. Ό.π.

25. V. Turner, *The Forest of Symbols. Aspects of Ndembu Ritual*, Cornell University Press, Ithaca and London, 1977, σ. 19.

26. Sherry Ortner, «On Key Symbols», *American Anthropologist*, 75: 5 (1973), p. 1338-1346.

κόσμος που περιβάλλει το αντικείμενο, τη χρήση και λειτουργία του. Έτσι, κατά την έκθεση του αντικειμένου η έμφαση μετατοπίζεται από το ίδιο το αντικείμενο στην έκθεση της συνολικής κουλτούρας της κοινωνίας, μέσα στην οποία τα άτομα δρουν ως κοινωνικά όντα.

Στο συγκεκριμένο παράδειγμα που εξετάσαμε, η παρασκευή του ψωμιού συνιστά ένα επικοινωνιακό συμβάν, το οποίο συνοδεύεται από δρώμενα όπως είναι το αλεύρωμα, ο σωρός των γυναικών, η ρίψη μεταλλικών αντικειμένων (νομισμάτων) μέσα στη ζύμη, που μέσα από την αλληλουχία των δράσεων συγκροτούν νέα σημαινόμενα, που εντάσσονται στο πλαίσιο των μαγικών ενεργειών προς ενδυνάμωση των τελουμένων και επιτυχία του ζυμώματος, ο ρόλος του οποίου συμπληρώνεται από το τραγούδι. Ο συμβολισμός είναι σαφής: Αν επιτύχει το ζυμάρι, θα επιτύχει και η σύναψη ένωσης μέσω του ψωμιού και η εξασφάλιση της επιτυχίας του γάμου²⁷.

Από τα παραπάνω είναι φανερό ότι το ψωμί (σιτάρι-αλεύρι-ψωμί) είναι μεν ένα διατροφικό προϊόν απαραίτητο για το τραπέζι του γάμου, αλλά παράλληλα λειτουργεί ως φορέας νοημάτων σε ποικίλα επίπεδα, τα οποία συνιστούν το αποτέλεσμα εργαστηριακής έρευνας των δεδομένων της επιτόπιας έρευνας. Σε κάθε περίπτωση συνιστά ένα συμβολικό αντικείμενο, που μέσα από ένα σύστημα παροχών και αντιπαροχών λειτουργεί ως συνεκτικός κρίκος μεταξύ των μελών της κοινότητας. Το ερώτημα που προβάλλει είναι αν αυτό, που στην ουσία συνιστά ένα άυλο πλέγμα σχέσεων που δεν γίνεται με άμεσο τρόπο ορατό, μπορεί πράγματι να αποτυπωθεί σε ένα μουσείο. Στο ερώτημα αυτό θα προσπαθήσω στη συνέχεια να απαντήσω.

Κατ' αρχάς οφείλω να τονίσω ότι η παρουσίαση παρόμοιων δεδομένων συνιστά, όπως πιστεύω, το κλειδί για να αποκτήσει ένα μουσείο που βασίζεται στην παρουσίαση απλών αντικειμένων, όπως είναι το ψωμί, έναν εκπαιδευτικό ρόλο που να μετακινείται από το αυτονόητο και να δημιουργεί τις συνθήκες για προβληματισμό, κριτική σκέψη και συζήτηση, στοιχεία απαραίτητα, όπως θα διαπιστωθεί πιο κάτω για τη διεύρυνση του ίδιου του ρόλου των σύγχρονων μουσείων.

Έτσι λοιπόν, κατά την τοποθέτηση των αντικειμένων στο μουσείο γίνεται προσπάθεια να συνδυαστούν διαφορετικά αντικείμενα, σύμβολα-κλειδιά, που να δίνουν αφορμή για προβληματισμό και ερμηνεία. Έτσι, αν σε μία προθήκη παρουσιάζεται μια σύνθεση με μία φωτογραφία γαμήλιου γεύματος, στην οποία θα απεικονίζονται τα ψωμιά του γάμου και δίπλα τοποθετηθούν γαμήλια ψωμιά

27. Μαρία Γ. Ανδρουλάκη, ό.π., σ. 271-273.

και ένα καφίτζι με αλεύρι και καραμέλες στην επιφάνειά του, τότε το καφίτζι θα παραπέμπει και στη συμβολική χρήση του και όχι μόνον στη χρήση του ως δοχείου μέτρησης. Δηλαδή το καφίτζι δεν θα τοποθετηθεί μόνο μαζί με τα χρηστικά γεωργικά ή οικιακής χρήσης σκεύη αλλά και στην ενότητα γάμος. Πίσω, δηλαδή, από το ίδιο το είδωλο του αντικειμένου ψωμιού υποδηλώνεται η χρήση του, όχι μόνον ως διατροφικού αγαθού αλλά και ως μέσου για τη συγκρότηση σχέσεων που υλοποιούνται μέσω του δωρήματος. Υπογραμμίζεται ότι οι καραμέλες αποτελούν σύνθετες στοιχείο δωρήματος. Ως συμβολικό αντικείμενο συγκεκριμένης χρήσης, το καφίτζι ενεργοποιεί τη σκέψη, γίνεται φορέας συνειρμών και στα πλαίσια ενός εκπαιδευτικού προγράμματος θα μπορούσε να γίνει αντικείμενο διαλόγου, που με την κατάλληλη καθοδήγηση, θα υποκινούσε τους μαθητές να μιλήσουν για τη σύγχρονη λειτουργία του δώρου και αυτοσχεδιάζοντας να κατανοήσουν τι σήμαινε το δώρο στην παραδοσιακή κοινωνία. Στο ίδιο επίπεδο ανάγνωσης το ψωμί χρησιμοποιείται ως μέσο επικοινωνίας με το θεατή, για να επισημάνει ζητήματα όπως η κοινωνική αλληλεγγύη, η συνύπαρξη, οι προσφορές-ανταλλαγές μεταξύ των μελών των τοπικών κοινωνιών, καθώς και η σύναψη συγγένειας με το ψωμί στο κοινό τραπέζι. Θα αυτά ενισχύονται φυσικά με αφηγήσεις και με την ανάλογη κείμενο-λεξάντα.

Όπως είναι φυσικό, η απεικόνιση των συμβολικών αναπαραστάσεων είναι ένα πολύ δύσκολο ζήτημα και η ευστοχία του εγχειρήματος εναπόκειται στον ίδιο τον μουσειολόγο και στην μουσειογραφική μελέτη. Ως εκ τούτου, η πιο πάνω μουσειογραφική σύνθεση δεν συνιστά ολοκληρωμένη πρόταση, αλλά είναι το αποτέλεσμα ενός προβληματισμού πάνω σε ένα ζήτημα που νομίζω ότι πρέπει να μας απασχολήσει σοβαρά.

2. Ο ρόλος των μουσείων στην τοπική κοινωνία

Σύμφωνα με τις σύγχρονες αντιλήψεις γύρω από τη λειτουργία των μουσείων και τον ορισμό του *Icom* για τα μουσεία, όπου «μουσείο είναι ένα μόνιμο ίδρυμα, μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα, στην υπηρεσία της κοινωνίας και της ανάπτυξής της, ανοικτό στο κοινό, με έργο τη συλλογή, τη μελέτη, τη διατήρηση, τη γνωστοποίηση και την έκθεση τεκμηρίων του ανθρώπινου πολιτισμού και περιβάλλοντος, με στόχο τη μελέτη, την εκπαίδευση και την ψυχαγωγία»²⁸, ένα

28. Eilean Hooper-Greenhill, «Σκέψεις για τη μουσειακή εκπαίδευση και επικοινωνία στη μεταμοντέρνα εποχή», *Αρχαιολογία και Τέχνες* 72 (1999), σ. 47-49, Μάρλεν Μούλιον - Αλεξάνδρα Μπούνια, «Μουσειακές Εκθέσεις. Ερμηνευτικές προσεγγίσεις στη μουσειακή θεωρία και πρακτική», *Αρχαιολογία και Τέχνες* 70 (1999), σ. 53-58, *Définition du nouveau musée-laboratoire*, Réinventer un musée, Le musée des civilisations de l'Europe et de la Méditerranée

μουσείο και στη συγκεκριμένη περίπτωση ένα περιφερειακό μουσείο πρέπει να πλαισιώνεται από δράσεις που θα το βοηθήσουν να λειτουργήσει πραγματικά ως χώρος «εμπειριών, δια βίου μάθησης, ψυχαγωγίας, έμπνευσης και δημιουργίας»²⁹. Μάλιστα μέσα από την ανάπτυξη τέτοιων δράσεων αναδεικνύεται ο σύγχρονος ρόλος των μουσείων και η λειτουργία τους μέσα στις κοινότητες τις οποίες (εξ)υπηρετούν³⁰.

Ένα μουσείο που εκτός από χώρος έκθεσης λειτουργεί και ως χώρος εκπαίδευσης είναι φανερό ότι επαναπροσδιορίζει τις παραδοσιακές αξίες μιας πολιτιστικής ταυτότητας που τείνει να αλλοιώνεται παραδομένη στην έλλειψη καθοδήγησης από την πολιτεία και στην έλλειψη πολιτισμού από τα μέσα μαζικής επικοινωνίας. Οι ιδεολογικοί στόχοι που μπορεί να υπηρετήσει ένα μουσείο είναι πολλοί ακόμη και εθνικοί όπως έχει άλλωστε δείξει και η ιστορία των μουσείων³¹. Στη συγκεκριμένη περίπτωση, όμως, μας ενδιαφέρει η συγκρότηση μιας πολιτισμικής ταυτότητας, μέσα από τον πολυσύνθετο ρόλο που μπορεί να ασκήσει στην περιοχή του ή στην ευρύτερη περιοχή ένα περιφερειακό μουσείο και πώς μπορεί να προσεγγίσει τους κατοίκους, ώστε να τους εκφράσει και να

à Marseille, Paris 2002, σ.21, André Gob, Noémie Drouguet, *La muséologie*, Paris 2003, σ. 168, Ειρήνη Νάκου, «Προσεγγίζοντας το παρελθόν στο παρόν με διαφορετικά πολιτισμικά εργαλεία», *Εκπαιδευτικά ταξίδια στο χρόνο*, Αθήνα 2008, Μπίλη Βέμη, Ειρήνη Νάκου (επιμ.), *Μουσεία και Εκπαίδευση*, Αθήνα 2010, Γιάννης Κουκουλάς, «Η σύγχρονη μουσειακή πρακτική και η (δική μας) οντολογική πραγματικότητα. Σχόλια πάνω σε μία φράση της Mathilde Bellaigue», *Museology, International Scientific Electronic Journal* 6 (2011), Κώστας Τάνης, Τι είναι μουσείο, www.noesis.edu.gr. (Τελευταία πρόσβαση: 20/1/2013). Έλια Βλάχου - Αλεξάνδρα Τράντα, Εκπαιδευτικές δράσεις στα Μουσεία του Πολιτιστικού Ιδρύματος Ομίλου Πειραιώς (http://www.piraeusbank.com/Documents/internet/Enimerosi_Ependiton/Annual_Report/pdf/greek/edited/eke_koinwniaPolitismos.pdf) (Τελευταία πρόσβαση 20/1/2013)

29. Νίκη Νικονάνου, «Ο ρόλος της μουσειοπαιδαγωγικής στα σύγχρονα μουσεία», *Τετράδια Μουσειολογίας* 2 (2005), σ. 18-25, E. Hooper-Greenhill, ό.π., σ. 47-49, Όλγα Γκράτζιου, «Τ' Αριστουργήματα μιλάνε μόνα τους. Η επιβίωση ξεπερασμένης άποψης που αντιστρατεύεται την εκπαιδευτική πολιτική των μουσείων», *Αρχαιολογία* 16 (1985), σ. 39,40, N. Merriman, «Ανοίγοντας τα μουσεία στο κοινό», *Αρχαιολογία και Τέχνες* 72 (1999), σ. 45,46.

30. Μ. Μούλιου - Α. Μπούνια, ό.π. σ. 54,56, Ανδρομάχη Γκαζή, «Μουσεία για τον 21^ο αιώνα», *Τετράδια Μουσειολογίας* 1 (2004), σ. 8,10, Ανδρομάχη Γκαζή (επιμ. άρθρου), «Δημόσια Αρχαιολογικά Μουσεία. Νέες μόνιμες εκθέσεις και επανεκθέσεις: μια επιλεκτική σκιαγράφηση τάσεων», *Τετράδια Μουσειολογίας* 4 (2007), σ. 45.

31. Σοφία Βούρη, «Μουσείο και συγκρότηση Εθνικής ταυτότητας», Διεπιστημονικές Προσεγγίσεις στη Μουσειακή Αγωγή, Αθήνα 2002, σ. 55-65, Ρωξάνη Κανταντζόγλου, «Περί λαογραφικών μουσείων, "λαϊκού πολιτισμού" και "κοινού" των μουσείων», *Εθνογραφικά* 12-13 (2003), σ. 36, Αλεξάνδρα Μπούνια - Ανδρομάχη Γκαζή, «Εισαγωγή: ζητήματα μελέτης των εθνικών μουσείων», *Εθνικά Μουσεία στη Νότια Ευρώπη. Ιστορία και Προοπτικές*, Αθήνα 2012, σ.20.

αγγίζει τον ψυχισμό τους και με την πολιτική των δράσεών του να ασκήσει ένα ρόλο εμπνυχωτή για να προσφέρει διεξόδους σε ποικίλους τομείς. Έχοντας, λοιπόν, ως δεδομένη την εκθεσιακή επικοινωνιακή πολιτική ενός μουσείου της περιφέρειας, οφείλουμε να προβληματιστούμε γύρω από τον ρόλο του και τις εναλλακτικές επιλογές που διαθέτει για την προσέγγιση, της τοπικής κοινωνίας.

Για να επιτύχει στους στόχους του ένα μουσείο οφείλει να έχει έναν ρόλο κοινωνικό, εκπαιδευτικό, ψυχαγωγικό, επικοινωνιακό, λειτουργώντας ταυτόχρονα και ως χώρος πολιτισμού, εκπαίδευσης αλλά και ως χώρος κοινωνικοποίησης και κοινωνικής ενσωμάτωσης. Τέλος, το μουσείο ως κοινωνικός θεσμός, χώρος κοινωνικοποίησης και κοινωνικής συναναστροφής, που δεν αποκλείει ούτε άτομα, ούτε κοινωνικές ομάδες, αλλά αντιθέτως προσφέρει γνώση και ψυχαγωγία σε ένα ευρύ κοινό, θα μπορούσε να παίξει ένα σημαντικό ρόλο εμπνυχωτή σε ποικίλες ομάδες ανθρώπων των τοπικών κοινωνιών. Μέσα από ένα δίκτυο σχέσεων με το κοινό, είναι δυνατόν να οικοδομήσει οδούς επικοινωνίας³² και μια συναισθηματική σχέση, ώστε να δημιουργεί στον κόσμο του το αίσθημα του «ανήκειν» σε αυτόν τον χώρο, να γίνει ο χώρος τους, το εντευκτήριό τους. Έτσι θα μπορέσει να ασκήσει ουσιαστική παρέμβαση στη βάση της κοινωνίας και να αφουγκράζεται ευαίσθητα ζητήματα, όπως η εγκατάλειψη της υπαίθρου, των παραδοσιακών επαγγελμάτων, παραδοσιακών τεχνικών κ.λπ., να ενισχύει την παραδοσιακή οικονομία με σύγχρονα εργαλεία διαχείρισης, να παρέχει τη δυνατότητα να προβάλλονται η τοπική ιστορία, ο πολιτισμός, το περιβάλλον και να αξιοποιούνται τα τοπικά προϊόντα. Αυτό έχει ιδιαίτερη σημασία στη σύγχρονη εποχή στην οποία δυσμενείς συγκυρίες (ανεργία, οικονομική δυσπραγία, αβεβαιότητα για το μέλλον, συστηματική εγκατάλειψη του τόπου από τα άτομα νεαρής ηλικίας, δημιουργία πολυπολιτισμικών κοινωνιών στην ύπαιθρο, έλλειψη διεξόδων των νέων κ.λπ.) οδηγούν στην αποδόμηση του κοινωνικού ιστού και καμιά φορά και σε κοινωνικό αποκλεισμό. Έτσι, είναι αναγκαίο να δούμε πώς θα μπορούσαν τα μουσεία που βρίσκονται μακριά από τα αστικά κέντρα, να βοηθήσουν ώστε να δημιουργηθούν οι κατάλληλες συνθήκες για τη σύσφιξη των σχέσεων μεταξύ των ατόμων και με τον τόπο τους και να συντελέσουν στην αιεφόρο ανάπτυξη³³ της

32. Nick Merriman, «Ανοίγοντας τα Μουσεία στο κοινό», *Αρχαιολογία και Τέχνες* 72 (1999), σ. 46, E. Hooper-Greenhill, ό.π. σ. 48,49.

33. Σύμφωνα με το Γ ΚΠΣ, είναι όρος της ευρωπαϊκής Ένωσης και ορίζεται ως «σεβόμενη το περιβάλλον ανάπτυξη», δηλαδή ως εκείνη η ανάπτυξη, που «εγγυάται την περιβαλλοντική βιωσιμότητα». Στην Έκθεση της Παγκόσμιας Επιτροπής για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη (Brundland), η αιεφόρος Ανάπτυξη ορίζεται ως «η ανάπτυξη, η οποία καλύπτει τις ανάγκες του παρόντος χωρίς να διακυβεύεται η ικανότητα των μελλοντικών γενεών να

περιοχής με στόχο την επιστροφή των κατοίκων της περιφέρειας πίσω στον τόπο τους και την ανασυγκρότηση της κοινότητάς τους αφού σε οικονομικό επίπεδο, θα τους παρέχονται ευκαιρίες εργασίας, μόρφωσης και καλύτερης διαβίωσης.

Για να γίνουν όλα αυτά βασική προϋπόθεση είναι η οικονομική αυτοτέλεια των μουσείων. Χρειαζόμαστε μουσεία αυτοχρηματοδοτούμενα και ευέλικτα στη διοίκησή τους ώστε να μην εξαρτώνται από επιδοτήσεις και να εξασφαλιστεί η λειτουργία τους στο παρόν και στο μέλλον. Αυτό απαιτεί ένα οικονομικό «μάρκετινγκ» και τη λειτουργία καταστημάτων εντός του μουσείου που θα πωλούν αντικείμενα σχετικά με τα εκθέματα του μουσείου. Σ' αυτό το πλαίσιο είναι αναγκαίο να ανανεώνεται το μουσείο σε τακτά χρονικά διαστήματα, με παράλληλες εκδηλώσεις, θεματικές οργανωμένες επισκέψεις, ημερίδες, εκπαιδευτικές δραστηριότητες, διαλέξεις, ώστε να έχει διαρκώς ενδιαφέρον και να εξασφαλίζεται η επισκεψιμότητά του.

Ο κοινωνικός ρόλος ενός πολιτιστικού φορέα, όπως είναι ένα μουσείο σε απομονωμένες περιοχές είναι εξαιρετικά δύσκολος γιατί πολλές φορές οι κάτοικοι των περιθωριοποιημένων κοινωνιών χαρακτηρίζονται και από μια επίκτητη ψευδαίσθηση «εφήμερης ευημερίας». Δυστυχώς, διέπονται και από έναν μιμητισμό προτύπων του αστικού τρόπου ζωής που συνδέονται με την πολύωρη εξάρτηση από την τηλεόραση. Είναι γεγονός ότι δεν είναι λίγοι εκείνοι που επηρεάζονται τόσο πολύ ώστε να εγκαταλείπουν όλες τις χειροτεχνικές εργασίες και τις κατακτημένες βιωματικές γνώσεις και να αποκόπτονται σταδιακά από τη τοπική κουλτούρα με αποτέλεσμα να ονειρεύονται μόνο μια καταναλωτική υπερ-τεχνολογική κοινωνία.

Η ιστορία της κοινωνίας στηρίζεται σε ένα αδιάσπαστο τρίγωνο που συνδέει το παρελθόν, το παρόν και το μέλλον, όπου το παρελθόν σχετίζεται με τη γνώση, το παρόν με τον προγραμματισμό, την ευελιξία, την προσαρμοστικότητα, και το μέλλον με την εμπειρία του παρελθόντος και του παρόντος και αναπτύσσει εναλλακτικές προτάσεις και διεξόδους. Έτσι, αν η θεματική του μουσείου αφορά σε μια μορφή τέχνης ή τεχνολογίας (υφαντική), μέσα από τις μουσειακές δράσεις³⁴ μπορεί να επιτευχθεί η διατήρηση και διάδοσή της, ακόμα και να προ-

καλύψουν τις δικές τους ανάγκες», «Αειφόρος ή Βιώσιμη ανάπτυξη είναι η ανάπτυξη που ανταποκρίνεται στις ανάγκες του ανθρώπου σήμερα, χωρίς να διακυβεύεται η δυνατότητα των μελλοντικών γενεών να αντιμετωπίσουν θετικά τις δικές τους ανάγκες», βλ. Γεώργιος Κούσουλας, Προσέγγιση στην Περιβαλλοντική εκπαίδευση, (<http://www.ekke.gr/estia/Inteduc/KousoulasEnvEduApr.pdf>), σ.17 .

34. Μια παρόμοια δράση είναι η Αποστολή Πηνελόπη Ghandi, στην οποία συμμετέχει η γράφουσα. Πρόκειται για καινοτόμο εθελοντική μη επιχορηγούμενη πρωτοβουλία του Πανεπιστημίου των Ορέων με όραμα τη διάδοση και τη διάσωση της Υφαντικής τέχνης στην Κρήτη. (www.panoreon.gr/gahdhi)

ταθούν δυνατότητες επαγγελματικών λύσεων με την ενημέρωση, τη διεύρυνση ιδεών, τη συστηματική πληροφόρηση, την εξοικείωση με το θέμα. Αντιστοίχως, αν η θεματική αφορά ένα προϊόν, π.χ. από τον ποιμενικό βίο, η βασική επιδίωξη πρέπει να είναι η διασύνδεσή του με την παραγωγή του τόπου και τις ιδιαιτερότητές του, ώστε να επιτευχθεί η προώθησή του με απώτερο στόχο τη βιωσιμότητα της περιοχής.

Στο σημείο αυτό μπορεί να προβληθεί το επιχείρημα ότι ένας μουσειακός χώρος προσφέρεται για να αναδείξει το παρελθόν. Ωστόσο, αυτό δεν αναιρεί ότι είναι ένας ζωντανός χώρος που λειτουργεί στο παρόν και επεκτείνεται και στο μέλλον. Έτσι, οδηγούμαστε στο κείμενο ερώτημα, πώς ένα μουσείο μπορεί να βοηθήσει τον τόπο και να ανοίξει νέους ορίζοντες, ώστε να προσελκύεται συνεχώς νέο κοινό, που να μην περιορίζεται μόνο σε μία επίσκεψη στο μουσείο αλλά να έχει κίνητρα να παραμένει για αρκετές ώρες στον τόπο. Με τη δημιουργία ενός μουσείου αποβλέπουμε στην εξασφάλιση επισκεπτών, αλλά ο βασικός στόχος είναι οι επισκέπτες αυτοί να μετατραπούν σε επισκέπτες όχι απλά του μουσείου, αλλά του τόπου γενικότερα. Για το σκοπό αυτό απαιτείται η αξιοποίηση κάθε στοιχείου του τοπικού πολιτισμού, προϊόντα, αξιοθέατα, έργα τέχνης, έθιμα, κ.λπ. Σ' αυτό το πλαίσιο είναι κατανοητό ότι οι παρεχόμενες εξυπηρετήσεις πρέπει να είναι τέτοιες που να εξασφαλίζουν τη δυνατότητα παραμονής στον τόπο. Προκειμένου να επιτευχθεί αυτός ο στόχος είναι απαραίτητη μία στρατηγική ώστε η περιοχή να αξιοποιήσει την ντόπια κουζίνα σε εστιατόρια και ταχυφαγεία και να επιδιώξει ώστε τα τοπικά της προϊόντα να εμφανίζονται σε πωλητήρια εκτός μουσείου. Έτσι θα μπορέσει να λειτουργήσει ως ένα πρότυπο περιφερειακό κέντρο και θα διαφημίζει σε πολλαπλά επίπεδα την παραγωγή και τον πολιτισμό της.

SUMMARY

LOUISA KARAPIDAKI

The expanded role of regional thematic museums

This is a study on regional thematic museums, their role in local societies and the communication strategies they employ or, better yet, that they could employ. Special emphasis is given on their educative role and the dissemination of elements of intangible cultural heritage through learning. The topic is approached via a specific example, namely a case study on setting up a Museum in a provincial area.